

Από τη Μονή Αγκαράθου στο Θρόνο του Αγίου Μάρκου

Στο κέντρο της διάσπαρτης από μοναστικές μνήμες Μεγαλονήσου βρίσκεται η ιστορική ανδρώα Μονή Αγκαράθου, καθιερωμένη στην Κοίμηση της θεοτόκου και με το δεύτερο κλίτος του Καθολικού της αφιερωμένο στον Άγιο της ερήμου, στον Άγιο Μηνά. Η ιστορική μοίρα της Μονής Αγκαράθου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, καθώς σε αυτήν εκάρησαν μοναχοί τέσσερεις Αλεξανδρινοί Προκαθήμενοι, ο Σίλβεστρος (1569–1590), ο Μελέτιος Α΄ ο Πηγάς (1590–1601), ο Κύριλλος Γ΄ ο Λούκαρις (1601–1621) και ο Θεόδωρος Β΄ (2004 –). Μια ιστορική αναδρομή, μέσα από τη δράση των αδελφών της Μονής Αγκαράθου που ανέβηκαν στο θρόνο του Αγίου Μάρκου, θυμίζει πόσο σημαντική είναι η θέση του Πατριάρχη, αλλά και πόσες δοκιμασίες πέρασε ο Ελληνισμός για να διατηρήσει αλώβητη την ορθόδοξη πίστη του και την εθνική του ταυτότητα.

Το όνομα της Μονής προέρχεται από την αγκαράθο, το θάμνο της φασκομηλιάς, καθώς αφορμή για να χτιστεί η Μονή ήταν η εύρεση εικόνας της Παναγίας κάτω από μια αγκαραθιά. Λέγεται ότι οι πρώτοι μοναχοί κέντρισαν πάνω στην αρχική φασκομηλιά μια ροδιά, η οποία με θαυματουργικό τρόπο έπιασε, έγινε δέντρο και σήμερα εφάπτεται του ιερού. Το θαύμα αυτού του παρά φύσιν μπολιάσματος εξηγεί το γεγονός ότι οι μοναχοί κρατούν αναμμένο στον κορμό της ένα καντήλι.

Για τη χρονολογία ίδρυσης της Μονής δεν υπάρχουν πληροφορίες. Η Μονή αναφέρεται για πρώτη φορά το 1532 σε βιβλικό χειρόγραφο, που της αφιερώνεται και σήμερα φυλάσσεται στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη της Βενετίας. Αναφορά στη Μονή σώζεται και σε συμβόλαιο του 1538, ενώ χειρόγραφα του 1559 στο Βρετανικό Μουσείο Ιστορίας αποδεικνύουν ότι διέθετε σημαντική βιβλιοθήκη. Καθ' όλη τη διάρκεια της Ενετοκρατίας, η Μονή Αγκαράθου αναδείχθηκε σε φυτώριο παιδείας, ενώ Κρήτες Ιεράρχες, αδελφοί της Μονής, διακρίθηκαν για την προσφορά τους στην Εκκλησία και το Έθνος, χειριζόμενοι κρίσιμα εθνικά ζητήματα σε εποχές χαλεπές.

Ο Σίλβεστρος, ήταν ο πρώτος Πατριάρχης Αλεξανδρείας από την Κρήτη και με την εκλογή του, το 1569, αρχίζει μια μακρά περίοδος με συνεχή παρουσία Κρητών στο Αλεξανδρινό θρόνο. Κατά την ποιμαντορία του συνέβησαν τραγικά γεγονότα, όπως η εξόντωση πολλών χριστιανών της Αιγύπτου το 1571, μετά την καταστροφή του τουρκικού από τον στόλο Βενετίας και Ισπανίας στη Ναυμαχία της Ναυπάκτου.

Λόγω των γεγονότων ο Σίλβεστρος μετεκινείτο συχνά. Το 1579 συναντά στα Ιεροσόλυμα τον Μελέτιο Πηγά που μόναζε στο Σινά και τον κάνει Πρωτοσύγκελο του. Ο Πηγάς ανορθώνει την Εκκλησία στην Αλεξάνδρεια, όπου ο κλήρος ήταν αγράμματος και το ποίμνιο ευάλωτο στη λατινική προπαγάνδα. Το Πατριαρχείο είχε τότε μόλις επτά ναούς, ενώ στην Αλεξάνδρεια μόνο το ναό του Αγίου Σάββα.

Ο Μελέτιος Πηγάς αναδείχθηκε σε κορυφαία μορφή της Ορθοδοξίας. Γεννημένος το 1549 στο Χάνδακα, σπούδασε θεολογία, Νομική και Ιατρική σε Βενετία και Πάδοβα. Μιλούσε, εκτός από Ελληνικά, Λατινικά, Ιταλικά, Αραβικά, Εβραϊκά. Παρά ταύτα δεν πήρε ποτέ πτυχίο, καθώς η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία επέβαλλε στους Ορθοδόξους να ομολογήσουν πίστη στον Πάπα για να τους δώσει τον τίτλο τους.

Ο Πηγάς φεύγει με πολλές γνώσεις από την Ιταλία αλλά βαθιά πικραμένος και έρχεται στη Μονή Αγκαράθου, όπου τον κάνει μοναχό ο τότε ηγούμενος Σίλβεστρος. Στη συνέχεια αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Ελληνικού Σχολείου στο Ηράκλειο, διακρίνεται σε όλο το νησί για τα κηρύγματα του εναντίον των Ενετών και φεύγει το 1579 διωκόμενος από το Λατίνο Αρχιεπίσκοπο για τη Μονή Σινά. Ένα χρόνο μετά θα συναντηθεί με το Σίλβεστρο για να τον διαδεχθεί το 1590 στον Πατριαρχικό θρόνο.

Από τη στιγμή που έφτασε στην Αλεξάνδρεια ως Αρχιμανδρίτης και ως το τέλος του σύντομου βίου του ως Πατριάρχης, προσέφερε μεγάλες υπηρεσίες στην Αλεξανδρινή Εκκλησία, αλλά εργάστηκε ιδιαίτερα και για τις διορθώσεις και διεκκλησιαστικές

σχέσεις. Στη Νειλοχώρα ίδρυσε σχολεία, έχτισε ναούς και κήρυξε την ομόνοια και την αγάπη. Έδειξε ενδιαφέρον για τους Κόπτες της Αιγύπτου και της Αιθιοπίας και προσπάθησε να συσφίξει τις σχέσεις τους με την Ορθόδοξη Εκκλησία.

Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας βρισκόταν τότε σε δυσχερή θέση λόγω οικονομικών προβλημάτων. Ο Οθωμανός ηγεμόνας της Αιγύπτου, απαίτησε 3000 χρυσά νομίσματα ως φόρο, τα οποία ο Μελέτιος δεν έδωσε, με αποτέλεσμα να ληλατηθεί το Πατριαρχείο και ο ίδιος να γλιτώσει τελευταία στιγμή το θάνατο. Τότε, αποφάσισε να ζητήσει τη βοήθεια των Κρητικών. Το 1591, έστειλε επιστολή στο Χάνδακα και μετά από λίγο καιρό οι συμπατριώτες του έστειλαν οικονομική βοήθεια.

Ο Πηγάς, ξεκουραζόταν ελάχιστα καθώς τα προβλήματα ήταν πειστικά όχι μόνο στην Αίγυπτο, αλλά και σε όλο τον ορθόδοξο κόσμο. Προς την κατεύθυνση της επίλυσης τους ανέπτυξε έντονη διεθνή δραστηριότητα. Ασχολήθηκε με το σιναϊτικό και το κυπριακό πρόβλημα. Προώθησε τις σχέσεις με τους Σλάβους Ορθοδόξους και έστειλε δώρο στο Μητροπολίτη Μόσχας, που εκείνη την εποχή πήρε τον τίτλο του Πατριάρχη, την ράβδο του προκατόχου του Ιωακείμ του Πάνυ. Έστειλε στην Πολωνία και στη Ρωσία το νεαρό τότε ανιψιό του Κύριλλο Λούκαρι για να εργαστεί ενάντια στην ουνιτική προπαγάνδα και επιρροή. Παρενέβη στην Κρήτη για να σταματήσει η λατινική προπαγάνδα στο νησί και ο εκλατινισμός των κατοίκων.

Μετά το θάνατο του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιερεμία Β΄, του προτείνεται να τον διαδεχθεί, αλλά αρνήθηκε, προτιμώντας να παραμείνει στην Αλεξάνδρεια. Διετέλεσε μόνο Τοποτηρητής του Οικουμενικού θρόνου μεταξύ των ετών 1597 και 1598, μέχρι να βρεθεί ο κατάλληλος για τη διαδοχή. Έμεινε στη Βασιλεύουσα είκοσι μήνες και επιδόθηκε σε μεγάλους αγώνες για να ανυψώσει το ηθικό κλήρου και λαού. Ίδρυσε δικαστήριο, στο οποίο κατέφευγαν τελικά και οι Τούρκοι, έκανε εράνους στη Ρωσία για να μειώσει τα χρέη του Πατριαρχείου, οικοδόμησε νέο πατριαρχικό οίκο, το ναό του Αγίου Δημητρίου κλπ. Το 1598, εξασθενημένος, επέστρεψε στην Αλεξάνδρεια.

Είχε ήδη δεχτεί προσωπικά πλήγματα, καθώς η μητέρα και τα αδέρφια του, που μόναζαν στον Άγιο Γεώργιο στο Κάιρο, πέθαναν από λοιμό. Όταν πια αισθανόταν ότι πλησίαζε το τέλος, κάλεσε τον Κύριλλο και τον έχρισε διάδοχο του. Δύο μέρες μετά πέθανε σε ηλικία 52 ετών. Άφησε παρακαταθήκη το πλούσιο συγγραφικό του έργο, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν η αλληλογραφία του και τα κηρύγματά του. Ενώ αλληλογραφούσε σε αρχαίζουσα γλώσσα, εντούτοις κήρυττε στη δημοτική.

Ο διάδοχος του, Κύριλλος Λούκαρις, γεννημένος κι αυτός στον Χάνδακα το 1572, με σπουδές σε Βενετία και Πάδοβα, είχε ήδη σημαντική διαδρομή στην υπεράσπιση της Ορθοδοξίας, όταν έγινε Πατριάρχης Αλεξανδρείας σε ηλικία 30 ετών. Μάλιστα είχε αποκτήσει εχθρούς μεταξύ των καθολικών, που του δημιούργησαν προβλήματα στην πορεία του και προκάλεσαν με τις συκοφαντίες τους το μαρτυρικό του θάνατο.

Ως Πατριάρχης Αλεξανδρείας, επιτέλεσε αξιόλογο ανακαινιστικό έργο, συγκέντρωσε χρήματα με εράνους σε ορθόδοξες χώρες για την πληρωμή των χρεών του Πατριαρχείου, ίδρυσε και ανακαίνισε ναούς, περιέθαλψε πάσχοντες και επέλυσε τα προβλήματα των Εκκλησιών σε Σινά και Κύπρο, όπου μετέβη προσωπικώς. Με τη βοήθεια του μετέπειτα Πατριάρχη Γεράσιμου Σπαρταλιώτη, αντιμετώπισε τα προβλήματα που προκάλεσαν η επιδημία του 1616 και οι διωγμοί των Τούρκων.

Το 1620, πεθαίνει ο Πατριάρχης Κων/πόλεως και η Σύνοδος εξέλεξε Οικουμενικό Πατριάρχη τον «*επ' αρετήν και σοφίαν διαβόητον Κύριλλον*», που ανέλαβε καθήκοντα σε ένα επικίνδυνο περιβάλλον, μεστό ραδιουργιών. Ο Λούκαρις καθαιρείται πέντε φορές από το θρόνο εξαιτίας αυτών των ραδιουργιών και επανέρχεται.. Το 1627 αγόρασε τυπογραφείο, όπου με στόχο το φωτισμό του Γένους εκδόθηκαν χρήσιμα διδακτικά κείμενα, αλλά και αντιπαπικά άρθρα, γεγονός που εντείνει το φθόνο και την έχθρα. Γενίτσαροι κατέστρεψαν το τυπογραφείο και ο Πατριάρχης, διασώθηκε με τη μεσολάβηση

του Βέλγου πρέσβη, ο οποίος τον έκρυψε στο σπίτι του.

Το 1637, οι Ιησουίτες, μη μπορώντας να τον ανεχθούν, συκοφαντούν τον Κύριλλο στον Σουλτάνο ότι εξεγείρει τους Έλληνες. Συλλαμβάνεται και φυλακίζεται στο φρούριο της Λαιμοκοπίας, όπου στραγγαλίζεται στις 27 Ιουνίου 1638. Η σορός του ρίχτηκε στη θάλασσα και βρέθηκε από ψαράδες που τον έθαψαν στη Νικομήδεια.

Ο Παπαρρηγόπουλος στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* έγραψε: «*Ουδέποτε ίσως το αξίωμα του Οικουμενικού Πατριάρχη ανεδείχθη λαμπρότερο ή επί Κυρίλλου του Λουκάρεως επί δώδεκα περίπου έτη εκ διαλειμμάτων πατριαρχήσαντος*». Όντως ο Λούκαρις προσπάθησε με κάθε τρόπο να ανυψώσει το ελληνικό γένος. Στις ενέργειες του βλέπουμε την τάση του Ελληνισμού να έρθει σε επαφή με τη Δύση. Όπως και ο Πηγάς, ο Λούκαρις κήρυττε στη δημοτική. Προλόγισε μάλιστα τη μετάφραση της Καινής Διαθήκης από το Μάξιμο Καλλιπολίτη στη λαϊκή γλώσσα, τονίζοντας τη σημασία της μετάφρασης των Ευαγγελίων για το φωτισμό του ποιμνίου.

Τέσσερεις αιώνες μετά και αφού έπαιξε σημαίνοντα ρόλο τόσο στην επαναστατική δραστηριότητα κατά των Τούρκων, όσο και στον αντιστασιακό αγώνα κατά των Γερμανών, η Μονή Αγκαράθου είδε ένα άλλο πνευματικό της τέκνο στο θρόνο του Αγίου Μάρκου, τον Θεόδωρο Β΄. Ο νυν προεδρεύων της Αλεξανδρινής Εκκλησίας είναι ο ένατος ιεράρχης κρητικής καταγωγής που γίνεται Πατριάρχης Αλεξανδρείας.

Κατά τη διαρρέυσσα εξαιτία της Πατριαρχείας του, ο Θεόδωρος Β΄ κινήθηκε επί δύο αξόνων. Ο πρώτος συνέχεται με την αποστολική παράδοση της Αλεξανδρινής Εκκλησίας και δεν είναι άλλος από την πολυεύθυνο προσπάθεια διατήρησης και προβολής της παρακαταθήκης μιας ιστορικής πορείας δύο χιλιετιών. Διαθέτοντας και το θέλειν και το ενεργείν για την πραγμάτωση αγαθών σκοπών, ο Μακαριώτατος, με ακατάβλητη διάθεση και χωρίς αναβολές και βραδύτητες, αγρύπνως μερίμνησε για την εξεύρεση των αναγκαίων οικονομικών πόρων και αδιακόπως επέβλεψε την ολοκλήρωση σειράς σημαντικών έργων. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν η ανακαίνιση της Πατριαρχικής Έδρας, της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης και της Ιεράς Πατριαρχικής Μονής του Αγίου Σάββα. Παράλληλα έθεσε ήδη τις βάσεις για την ανακαίνιση της Ιεράς Πατριαρχικής Μονής του Αγίου Γεωργίου στο Κάιρο, για την ανάδειξη των ελληνορωμαϊκών υδατοδεξαμενών στα υπόγεια της Πατριαρχικής Έδρας και για τη συντήρηση των πνευματικών θησαυρών της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης.

Όλη αυτή η ακάμαντος δραστηριότητα δεν αποσκοπεί απλά στη διατήρηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς του Πατριαρχείου, αλλά στοχεύει επιπλέον να διατηρήσει άσβεστη τη μνήμη και ζωντανή την παρουσία της Ορθοδοξίας και του Ελληνισμού στην Αίγυπτο. Εδράζεται στην ιστορική πραγματικότητα ότι το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας αποτέλεσε στο διάβα των αιώνων αφενός μεν την κιβωτό της ελληνορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης, αφετέρου δε σταθερό σημείο θρησκευτικού αυτοπροσδιορισμού και εθνικής αυτογνωσίας για το ορθόδοξο ποίμνιο.

Ο δεύτερος άξονας της πατριαρχικής δραστηριότητας του Θεοδώρου Β΄ σχετίζεται με την ενεστώσα πραγματικότητα του Πατριαρχείου και τις ανάγκες που προκύπτουν από την αρραγή δικαιοδοσία του Πατριαρχικού θρόνου στην Αφρική. Έχοντας την ευθύνη της ανάπτυξης, του συντονισμού και της οργάνωσης ιεραποστολικής δράσης σε όλη την αφρικανική ήπειρο, ο Μακαριώτατος έθεσε ως άμεση προτεραιότητα όχι τόσο τη διαποίμανση του αφρικανικού ποιμνίου, όσο την ανάπτυξη φιλανθρωπικής δραστηριότητας με στόχο την κάλυψη κοινωνικών, εκπαιδευτικών και υγειονομικών αναγκών. Διατρέχει την Αφρική απ' άκρου εις άκρον για να επιβλέψει τη λειτουργία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων, σχολών κατάρτισης σε πρακτικές τέχνες, ιατρείων και κλινικών, κέντρων υποστήριξης ασθενών με AIDS και φορέων του HIV, ιδρυμάτων για απόρους, για άτομα με ειδικές ανάγκες και για άγαμες μητέρες, ορφανοτροφείων, γηροκομείων, συσσιτίων. Κοινός παρανομαστής ο άνθρωπος, ως πλήρης και τέλεια εικόνα του Θεού, πέρα από σύνορα, φυλή, χρώμα.

Βέβαια όρος απαραίτητος της ανύψωσης της ιεραποστολής στο ύψος των περιστάσεων είναι ο καταρτισμός ανθρώπινου δυναμικού. Και η θεία Πρόνοια επεφύλασσε στον θεόδωρο Β΄ την τιμή και την ευλογία να επανασυστήσει στην Αλεξάνδρεια θεσμό παλαίφατο, την ιστορική Πατριαρχική Σχολή με την περηφανή επωνυμία Άγιος Αθανάσιος, προς τιμήν του μεγάλου Ιεράρχη της Αλεξανδρινής Εκκλησίας, του υμνωδουμένου και ως στύλου της Ορθοδοξίας. Στόχος της Σχολής η απονομή στο σπουδαστή διπλώματος, το οποίο να αντανακλά την καλλιέργεια δεξιοτήτων και την απόκτηση προσόντων απαραίτητων για την παροχή καρποφόρου διακονικού και ανθρωπιστικού έργου εν μέσω συχνά αντίξων συνθηκών ζωής.

Κι αν ο θεοδώρος Β΄ με την εργώδη δραστηριότητα του ατενίζει με σεβασμό το ορθόδοξο παρελθόν στην Αίγυπτο και με αισιοδοξία το ορθόδοξο μέλλον στην Αφρική, παράλληλα ως ο δεύτερος τη τάξει Ορθόδοξος Πατριάρχης αντιλαμβάνεται ότι έχει καθήκοντα όχι μόνο προς το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, αλλά και προς όλη την Ορθοδοξία και τον Χριστιανισμό εν γένει. Γι΄ αυτό και συχνά ταξιδεύει και έχει πλήθος επαφών με ηγέτες, τόσο εκκλησιαστικούς όσο και πολιτικούς, καθ΄ όσον δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ο Πατριάρχης έχει το στάτους αρχηγού κράτους.

Τα καλοκαίρια τον βρίσκουν να ξεκουράζεται στην αυλή της Μονής Αγκαράθου, στο πεζούλι δίπλα στον σταμνοστάτη. Εκεί παλιά υπήρχε ένα σταμνί γεμάτο με κρασί κι ένα γεμάτο με νερό. Υπήρχε ακόμα κι ένα κοφίνι γεμάτο με ψωμί, τυρί κι ελιές. Μπορούσε λοιπόν ο επισκέπτης να ξαποστάσει, να φάει, και να πιει όσο ήθελε. Αυτή την παράδοση της απλόχερης φιλοξενίας μετέφερε ο Κρης Ιεράρχης από την ιστορική Μονή της Μεγαλονήσου και την άπλωσε σε ολόκληρη την αφρικανική ήπειρο. Ευχή όλων οι ελπίδες και οι προσευχές του να καρπίσουν και να δώσουν καρπούς αγλαούς.